

Mure meie rahva- hariduse pärast

EKP Keskkomitee pleenum asub arutama meie rahvaharidust. Kas ta teeb seda utmisvaimus, paisutab optimismlainet, mis vallandus õpetajate kongressil? (On ju selle laine harjal aastaga avalikuks arutatud mõnigi koolielu kitsaskoht.) Usun, et küsimus on õigustatud, sest NLKP KK pleenumi otsus haridusele kohta jäi üldsõnaliseks ning ideoloogiaotsuse varju.

Oma järelepõlve harimine ja kasvatamine on iga rahva vaieldamatu õigus ja kohustus, see ei tohiks sõltuda ülelülidest kaanonitest ning üldisest nivelleeritusest. Meie rahvahariduse traditsioonid, meie väärtushinnangud ja arusaamad kohustavad meid kindlustama oma rahvale senisest kõrgema hariduse ning harituse.

Olen südamevaluga kaasa elanud haridusprobleemide arutelule ning toetan kavadatavat. Kirjutama sunnib asjaolu, et paljud väljaõeldud mõtted on põhjendamatult tähelepanuta jäetud.

● **Vajame haridussüsteemi, mis oleks diferentseeritud õpilaste võimete alusel.** Alternatiivprogrammid pakutavad humanitaar-, reaal- jne. kallakud võimaldavad spetsialiseeruda huvide ja kalduvuste põhjal, kuid eitavad asjaolu, et õpilasi on võimekaid, keskpäraseid ja vähem võimekaid. On muidugi õige, et programmid on eluvõõrad ja ülekoormatud, õpikud kõlbmatud, õpetajate meetodiline tase ebarahuldav, jne. Kuid on ka palju noori, kes nende programmide järgi, nende õpikute ja õpetajatega õppides oma ülekoormusega toime tulevad ning omandavad rahuldava hariduse. Osa neist suudaks veelgi rohkem ning nemad kätkevad rahvuse vaimset potentsiaali. Märkimisväärselt osale õpilastest aga käivad tänapäevase kooli nõuded üle jõu, põhjustavad koolivaenulikkust, konflikte, psühhotraumasid.

Utoopiline on püüd koostada programme ja õpikuid, leida õppevorme ja meetodikat, mis rahuldaks kõiki õpilasi. Kas laseme lati nii ma-

dalale, et seda võib ka roomates ületada, jättes kasutamata võimekamates peituvat? Või hoiame lati kõrgel ja teeme endiselt näo, et kõik on korras?

Järelikult peab haridussüsteem võimaldama õpilaste jaotumise mitte ainult ühvide ja kalduvuste, vaid ka võimete põhjal (võib-olla osaliselt isegi pärast algõpetuse omandamist?). Erikoollides käivate kõrval on täiesti normaalseid õpilasi, kes ei suuda (mõnel juhul ei taha) õppida võimekamatega võrdselt. Nendele peab haridussüsteemis olema kindel koht, võimetele vastav haru ja programm, et neidki maksimaalselt arendada. Koos haridusega tuleks neile anda elukutse (süvendatud tööõpetus) ning vabastada nad (kuueteistaastaseks saamisenel?) teistest varem kooliorjusest.

Kui koondada vähem võimekad omaette koolidesse (klassidesse), saaks õpilaste enamik segamatult omandada haridust süsteemis põhikool + keskkool (kutsekeskkool). Samal ajal vajame kõige võimekamatele siiski eliitkooli (-klasse). Neile, kellelt hiljem tahame rohkem saada, peame ka rohkem andma — parima materiaalse baasi, parimad vahendid, parimad õpetajad. Muidugi õigustab eliitharidus end vaid siis, kui selle vajaduse otsustavad lapse võimed ja huvid.

Demokraatlikus, alternatiivses haridussüsteemis peab olema võimalus valida haridusteel mitte ainult erialati, vaid ka hariduse mahu põhjal. Kui valikuvõimalus taandub valemile: $m\% \text{ põhiharidus} + n\% \text{ huvialaaineid} = 100\%$, s.o. iga juhul ühepalju, siis oluline osa sisulisest valikust kaob. Piisav paindlikkus, mitmesugused võimalused üleminekuks ühelt võimekuse tasemelt teisele peavad tagama süsteemi inimlikkuse.

● **Vajame õiglast haridussüsteemi.** Õigluse üks põhiküsimusi on vastutuse küsimus. Kõigis haridusreformi dokumentides laiendatakse vastutajate ringi kuni õpilase vanemate töökohta juhtkonnani ja kaugemalegi. Tekib taht-

mine laiendada üldtuntud tõde: «Jagatud rõõm on kahekordne rõõm, jagatud mure on pool muret, jagatud vastutus on vastutamatus.» Kollektiivne vastutus on niivõrd laialivalguv, et võimaldab kõigil asjadel kulgeda Murphy seaduste järgi. Kõigis koolimures jääb aga alati ainsaks vastutajaks õpetaja või direktor. Õigluse seisukohalt peaks igauks vastutama vaid oma tegude ning konkreetsete tegematajätmistest eest.

Kuigi NLKP programmis on sätestatud nõue «tõsta õpilaste vastutust», pole kogu kooliühenduse käigus tehtud selles suunas ainsatki sammu. Jätkub aastakümneid kestnud «hariduse andmine». Õppimine ja õpetamine on alati olnud ja jääb kahepooleks protsessiks. Järelikult saab õpetaja vastutada ainult õpetamise eest, õpilane peab aga vastutama õppimise eest. Räägime lõputult igakülselt arenenud isiksuse kasvatamisest (õige!), kuid sageli nii, nagu ei kuuluks selle isiksuse omanduse hulka ei vastutusega kohusetunne. Samas jääb õpetaja mõnikord vastutajaks ka selle eest, mida pole kooderitud õpilase geenidesse.

Korduvalt on väidetud, et kehtiv hindamissüsteem ei vasta nõuetele. Hinne peab objektiivselt kajastama õpilase teadmisi antud aines. Ta ei tohi olla karistusvahend. Tahame kooli muuta mälukoolist mõttekooliks, kuid tuupur võib sageli saada parema hinne kui mõtleval õpilane. Ainult teadmiste hulka määrav hinne ei kajasta mõtlemisvõimet, töökust, suhtumist ainesse. Õpetamine ja kasvatamine peavad olema lahutamatud, kuid kasvatust, ellusuhtumist, kohusetunnet, aktiivsust, jne. seni ei hinnata.

Klassi või kooli lõpetamisel peavad kõik hinded olema positiivsed. Demokraatlik süsteem peaks võimaldama lõpetamist ka hindeta (või puuduliku hindega) mõnes aines. Nii põhi- kui keskkooli (kutsekeskkooli) lõputunnistused peaksid olema erinevad, näitama, millise astme programmi alusel (eliit-, normaal- või lihtsustatud) õpilane õppis, ning andma talle õiguse edasi õppida või jätta ta sellest õigusest ilma. (Või annab ta selle õiguse tasulise (?) lisaklassi lõpetamisel.)

Hinnete ja hinnangute süsteemi selgeks rääkida peaks olema võimalik. Uue süsteemi rakendamine ei nõuaks erilisi lisakulutusi. Ning miks ei võiks me siin erineda üleliidulistest eeskirjadest. Kindlasti suurendaks see õpilaste vastutustunnet, oleks õiglasem praegusest tavast, kus töötajad saavad samasuguse tunnustuse kui need, keda pedagoogid «individuaalselt lähenedes» mööda haridusteel lohistavad.

Hariduse uutmisel tehakse ettepanekuid haridusjuhtide, direktorite ning õpetajate va-

litavusest. See on vaieldamatu samm demokraatia poole. Kuid sellisel juhul peab ka direktoril (õpetajal) olema õigus valida endale õpetajaid (õpilasi), õigus keelduda koostööst nendega, kes koostööd teha ei soovi. Igasugune õiglane valik peab olema kahepoolne. Õpilastel olgu õigus valida endale kool, kuid igal koolil (ka põhi- ja keskkoolil) olgu õigus valida endale sobivad õpilased. Kui õpilane on oma valikuga eksinud, olgu tal õigus takistamatult üle minna teise kooli. Kui õpilane ei vasta kooli nõuetele, olgu koolil õigus vastu võtta otsus (garanteeritult õiglane!) sulgeda oma ukseid sellele õpilasele.

Mõistan, et mõnele võivad ülaloodud seisukohad tunduda ebahumaansed. Meie huumaanne ühiskond on andnud kõigile võrdse õiguse haridusele, loonud selle omandamiseks võrdsed tingimused. Kuid on ebahumaanne sundida vähevõimekaid omandama ülejõukäivat ning takistada võimekatel edasiminekut. On ebahumaanne nivelleerida meie haridustase nii, et me ei suuda sammu pidada ülemaailmse teaduslik-tehnilise arenguga. Edasimineku hariduselus pole võimalik nõudlikkusest. Tuleb lugeda normaalseks, et ka haridusteel langevad mõned välja vee- rand- ja poolfinaalides. Tippu pääsegu vaid parimad.

Peame avalikult tunnustama, et koolielule mõjub hariduse vajalikkuse puudulik motivatsioon. Seni kuni madalamale kvalifikatsioonile võib kaasneda kõrgem töötasu, kui elus edasijõudmine ei sõltu otsest omandatud haridusest, säilib koolielus probleeme, mida lahendada oleme täna-homme võimetud.

● **Vajame haridussüsteemi, mis oleks turvaline, õpilase ja õpetajasõbralik.** Turvaline ja sõbralik võib olla vaid kool, kus laps tahab õppida, kus õpetaja armastab last ja tahab ning suudab teda õpetada. Algaklassides on selline sõbralikkus vaieldamatult veel olemas. Aasta-aastalt aga olukord halveneb. Tekivad käärid nõuete ja võimete va-

hel, areneb isiksuse «mina», suurenevad kõrvalmõjud...

Mida teha, et koolirõõm säiliks? Kindlasti jääb siin määravaks õpetaja isiksus, tema pedagoogiline takt ja oskused. Tuleb toetada kõike, mis arendab ja kasvatab õpetajat, teeb teda meistriks. Koolist tuleb kõrvaldada kõik pedagoogilisele tööle mittesobivad isikud, lihtsusfada seadustega seda protseduuri. Koolirõõmu säilitada aitavad läbimõeldud sisekorraeeskirjad, kogu pedagoogilise kollektiivi ühtlustatud ja tasakaalustatud nõudlikkus. Hästi juhitavas pedagoogilises kollektiivis peab toimima konflikte ennetav ja valutult lahendav süsteem. Positiivse pedagoogilise situatsiooni säilitamiseks peab alati olema võimalik taselele mittevastavate ning korranõuetest ülekasvanute suunamine haridussüsteemi madalamale tasemele. Rohkem tasakaalukat analüüsi ja põhjuste õigeaegset kõrvaldamist, vähem ennatlikke süüdistusi.

Kuigi õpetaja jääb kooli-üenduses keskseks kujukse, ei tohi me unustada, et iga materjalil on tugevuspiir, iga masinal võimsuse piir. Ka õpetajal on võimete piir! Sageli tahetakse õpetajas näha imetegijat, kes üksi lahendaks kõik ühiskonnas kuhjunud ja koolielus väljenduvad vastuolud. Õpetaja peab suutma igaühele naeratada, suutma igaühele läheneda individuaalselt, jäädes õpilaseks, muutma oma aine kõige huvitavamaks... Ja seda meie massikoolis! Ka õpetaja vajab kindlustunnet, kaitset, usaldust, paremaid töötingimusi ja suuremat tunnustust.

Naiivne on uskuda, et ülalõeldu mõjutab pleenumi otsuseid. Aga siiski? Sõltub ju lugupeetud pleenumi liikmetest, kas võetakse vastu üldsõnaline otsus või seatakse sihiks meie rahvahariduse uus tase. Selleks on vähe hariduse juhtimisstruktuuri muutmistest. Vaevalt et mühin männilavades suurendab hariduspõllu viljakust. On vaja sisulisi muudatusi kogu süsteemis, kuni lõppjuhtide, õpilasteni välja.

EDGAR ÄÄRO,
õpetaja

